

De lerarenopleiding moderne vreemde talen

Studenten van de lerarenopleiding van de HAN. Foto: Eva Broekema

VAN STUDENT NAAR ZELFBEWUSTE EN KRITISCHE BEROEPSBEOEFENAAR

Veranderingen zijn een constante in het onderwijs, en dat geldt ook voor de vreemdetalenvakken. Maar hoe bereid je toekomstige docenten hierop voor? LTM sprak met zes vakdidactici over onderwijsvernieuwingen en de rol van de lerarenopleiding hierin. ‘Juist de boodschap dat “alles in beweging is”, dat we kritisch naar onze eigen praktijk moeten kijken, is belangrijk om uit te dragen.’

JOHAN GRAUS

In de jaren negentig van de vorige eeuw voerde de Nederlandse overheid een aantal grote onderwijsvernieuwingen door: voorbereidend beroepsonderwijs ging samen met de mavo op in het vmbo, de basisvorming zorgde ervoor dat onderbouwleerlingen allemaal veertien dezelfde vakken kregen, en in de bovenbouw draaiden de tweede fase en studiehuis om zelfstandig leren binnen samenhangende profielen. Maar deze omvangrijke veranderingen eindigden uiteindelijk in een deconfiture. In 2008 concludeerde de Tijdelijke Commissie Parlementair Onderzoek Onderwijsvernieuwingen – beter bekend als de commissie-Dijsselbloem – dat de overheid een van haar kerntaken, het zekerstellen van de kwaliteit van het onderwijs, ernstig had verwaarloosd. In haar eindrapport uit 2008 adviseerde de commissie dat onderwijsinhoudelijke vernieuwingen ‘wetenschappelijk gevalideerd

[dienen] te zijn. Zoniet, dan moet de beleidsvernieuwing eerst kleinschalig en wetenschappelijk begeleid worden uitgeprobeerd en geëvalueerd’ (p. 190).

Dit advies en het rapport betekenden het einde van grootschalige door de overheid geïnstigeerde onderwijshervormingen. En zelfs nu, bijna vijftien jaar later, waart de geest van de commissie-Dijsselbloem nog steeds rond bij de discussies rondom de controversiële vernieuwingsplannen van Curriculum.nu. Na veel kritiek uit het onderwijsveld en de Tweede Kamer heeft minister Slob vorig jaar nog een tijdelijke commissie aangesteld om het wetenschappelijke gehalte van de nieuwe curriculumvoorstellen te toetsen. Zoals het er nu naar uitziet, zal politieke besluitvorming over het nieuwe curriculum pas op zijn vroegst eind 2023 te verwachten zijn.

Vanuit de overheid zijn er dus in het afgelopen decennium geen grote stelselwijzigingen geweest. Maar dat betekent allerm minst dat het onderwijs heeft stilge-

Wat opvalt in de discussies rondom onderwijsveranderingen is dat je in het publieke debat vaak niet zoveel hoort van een toch cruciale speler: de lerarenopleidingen

staan. Of de overheid zich er nu mee bemoeit of niet, het voortgezet onderwijs verandert voortdurend. De publieke opinie, politiek, onze samenleving, schoolleidingen en schoolcultuur, leerlingen en ouders, alles is in beweging. Zo zijn er scholen die geheel nieuwe onderwijsvormen hebben ingevoerd, sommige van eigen bodem, zoals Agora, en andere geïmporteerd uit het buitenland, zoals het Zweedse concept Kunskapsskolan. Bij dit soort vernieuwingen staan begrippen als gepersonaliseerd leren, de docent als coach, 21e-eeuwse vaardigheden en vakoverstijgend leren centraal – ideeën waarmee ook scholen experimenteren die niet voor een radicaal nieuwe onderwijsfilosofie hebben gekozen. Daarnaast is de inzet van ICT-leermiddelen in de afgelopen jaren steeds verder gegroeid, met als gevolg bijvoorbeeld het ontstaan van iPadscholen en laptopklassen. Ten slotte proberen ook leergangen – het meest ‘traditionele’ leermiddel – zich in toenemende mate te onderscheiden door nieuwe concepten, zoals burgerschap, mediawijsheid en *life skills*, te integreren in hun materiaal.

Ook de vreemdetalen vakken hebben de laatste jaren niet stilgestaan. Het Europees Referentiekader is al bijna twee decennia gemeengoed bij de moderne vreemde talen (mvt), maar werd enkele jaren geleden nog flink uitgebreid en aangevuld. Steeds meer scholen bieden tweetalig onderwijs aan, meertaligheid krijgt meer aandacht en er klinkt een steeds luider roep om de talen te laten uitgroeien tot meer dan alleen vaardigheidsvakken door meer nadruk te leggen op cultuur- en taalbewustzijn in de les.

Wat echter opvalt in de huidige discussies rondom onderwijsveranderingen is dat je in het publieke debat vaak niet zoveel hoort van een toch cruciale speler: de lerarenopleidingen. En dat is eigenaardig, want al deze veranderingen zullen uiteindelijk ook voor een deel de toekomst van nieuwe leraren

gaan bepalen. De huidige generatie leraren in opleiding (lio's) moet niet alleen de basis van het vak leren, maar tegelijkertijd ook worden klaargestoomd voor een beroepspraktijk die sterk aan verandering onderhevig is. Dat roept de vraag op hoe lerarenopleidingen daarmee omgaan. Lopen ze achter op ontwikkelingen of juist voorop? En wordt de lio voorbereid op een onderwijswerkelijkheid die niet meer bestaat, of op een onderwijswerkelijkheid die nog niet bestaat?

Basis

Een van de redenen waarom lerarenopleidingen misschien niet altijd vooroplopen bij de nieuwste ontwikkelingen, is omdat zij aankomende leraren allereerst de basis van het vak moeten leren. En die basis is vrij stabiel, omdat het hierbij gaat over het leren beheersen van elementaire (maar voor beginners lastige) vaardigheden als uitleggen, directe instructie geven, orde houden, lessen voorbereiden en verschillende werkvormen hanteren. Anna Kaal, werkzaam als vakdidacticus Engels op de eerste graadsopleiding van de Vrije Universiteit (VU), bevestigt dit beeld: ‘Ons curriculum is door de jaren heen wel wat veranderd, maar de nadruk op algemene didactiek, vakdidactiek en onderwijskunde lijkt inderdaad stabiel. Binnen de opleiding hebben we best vaak gesprekken over de visie op onderwijs die we met onze colleges aan de studenten voorschotelen; we proberen een balans te vinden tussen duidelijke richtlijnen die goed in de praktijk te gebruiken zijn en die de kans bieden om kritische kanttekeningen te plaatsen, om zodoende het onderwijs te bevragen. Een vaste basis is belangrijk, maar hoort samen te gaan met het bekijken van alternatieven. Ik denk dat we daar met kleine stapjes steeds beter in worden.’

In het tweedegraadsgebied is de situatie niet anders, beaamt Elisabeth Lehrner-te Lindert, vakgroepvoorzit-

Wordt de lio voorbereid op een onderwijswerkelijkheid die niet meer bestaat, of op een onderwijswerkelijkheid die nog niet bestaat?

‘Veel lerarenopleiders vinden wel dat er te veel studiepunten aan de generieke competenties geschonken moeten worden, waardoor er te weinig studiepunten voor het vak overblijven’

ter van de lerarenopleiding Duits op de Hogeschool Windesheim. Een complicerende factor is echter dat bij de tweedegraadsopleidingen ook nog eens de vakinhoud op het programma staat, wat soms wrijving oplevert met de aandacht voor algemene competenties. ‘Een goede basis – pedagogisch, vakinhoudelijk, vakdidactisch – is essentieel. Veel lerarenopleiders, onder wie ikzelf, vinden wel dat er te veel studiepunten van het curriculum aan de generieke competenties zoals onderwijskunde en stage geschonken moeten worden. Het gaat dan om circa de helft van de hele opleiding, waardoor er te weinig studiepunten voor het vak overblijven. Bij de moderne vreemde talen is het belangrijk dat de studenten de taal goed beheersen en ze ook vakinhoudelijk goed voorbereid worden – denk aan taalkunde, cultuur, literatuur. Wie de taal niet goed beheerst, heeft moeite om in de doeltaal met leerlingen te communiceren.’

Ook studenten – vooral in de initiële lerarenopleiding – hebben veel behoefte aan aandacht voor de basis van het lesgeven. Als ze voor het eerst gaan lesgeven, willen ze concrete tools aangereikt krijgen om te kunnen overleven in een klassensituatie. Orde houden of 21e-eeuwse vaardigheden: de beginnende lio weet heel goed waar zijn prioriteit ligt. Jasmijn Bloemert, tot voor kort vakdidacticus Engels aan de Rijksuniversiteit Groningen, herkent dit beeld: ‘Aan het begin van het jaar liggen de behoeftes van studenten vooral bij veel praktische tips over orde houden, het organiseren van een les, het geven van instructie en dergelijke. Gedurende het jaar zien ze in dat veel van bovenstaande issues aangepakt kunnen worden vanuit vakdidactisch perspectief.’ Ook Anna Kaal benadrukt het belang van de basis: ‘Ik heb het gevoel dat er soms te weinig rekening wordt gehouden met het leertraject van een beginnend docent; een diploma is een rijbewijs, maar dat betekent niet dat je meteen op je dooie gemakje grote afstanden maakt of van alles tegelijk kunt doen.’ En ook in de tweedegraadsopleiding nemen basiskennis en -vaardigheden een belangrijke plek in. Lehrner-te Lindert: ‘De behoeftes van studenten liggen met name bij de taalverwerving en bij het aanleren van vakdidactische kennis zodat ze goed voorbereid aan het werk kunnen – ze willen graag zowel

taalvaardig als ook met een goedgevulde gereedschapskist voor de klas komen te staan.’

Vernieuwingen

Het is misschien verleidelijk om die basiskennis en -vaardigheden de gehele opleiding te laten domineren, maar de lerarenopleidingen hebben een bredere verantwoordelijkheid. Zij moeten hun lio's voorbereiden op een veranderend veld, een veld dat continu in beweging is en onderhevig is aan verschillende krachtvelden. Hierbij kan de lerarenopleiding juist een verbindende factor zijn, vindt Kaal. ‘Dat is in ieder geval wat wij proberen te doen: nieuwe inzichten verbinden met oude; eigen voorkeuren met die van een sectie; het huidige curriculum bestuderen in het licht van wat er eerder was en wat er nog meer zou kunnen zijn. Soms schuurt dat: lio's hebben ook behoefte aan “zo is het” en “zo doe je dat nu eenmaal”. Maar daarmee doe je de onderwijscontext en onderzoek naar onderwijs tekort. Juist de boodschap dat “alles in beweging is”, dat we kritisch naar onze eigen praktijk moeten kijken, is belangrijk om uit te dragen. Want dat is nu eenmaal de werkelijkheid. Ik hoop dat we docenten opleiden die zo naar onderwijs kunnen kijken.’

Een voorbeeld van een verandering waar menig lerarenopleider warm voor loopt, is de toenemende aandacht voor taal- en cultuurbewustzijn, die een tegenwicht moet vormen voor het gebrek aan eigen inhoud in de vreemdetalenles. De vreemde talen zijn meer dan alleen vaardigheidsvakken, vindt ook Sebastiaan Dönszelmann, vakdidacticus Frans aan de VU. ‘Er is een tijd geweest waarin een pragmatisch gezichtspunt overheerste, grofweg van 1990 tot 2010. Een tijd waarin de maatschappij, afspiegelend in het onderwijs, sterk individualiseerde: alles uit jezelf halen, economische belangen voorop, “Wat heb ik eraan?” als kernvraag. Het talenonderwijs deed daar flink aan mee: mooie vakken werden ingetoomd tot praktische talige hulpmiddelen om, belangrijke, economische doelen te bereiken. Hoe vaak werd, op zoek naar een doel, het leren van Frans en Duits niet direct gekoppeld aan de miljarden die Nederland jaarlijks misloopt door vermeende beperkte kennis van de desbetreffende talen?’

‘Sommige van mijn studenten zijn gedesillusioneerd als ze op een school met gedigitaliseerd, gepersonaliseerd onderwijs werken, omdat ze het doeltaalgebruik en de interactie met de leerlingen missen’

Hoe begrijpelijk het ook is om te kijken naar het nut van een vak, de pragmatische en geregeld inhoudsloze invalshoek waarin dat resulteerde, heeft Dönszelmann altijd gestoken. ‘Gelukkig zijn we nu verder. Komen we verder. Stukje bij beetje. De vreemde talen hebben zelf een prachtige inhoudelijke kant: sociolinguïstiek, literatuurwetenschap, filosofie, toegepaste taalkunde. Ons vakdidactiekprogramma besteedt daarom ook veel aandacht aan taalbewustzijn en “taalkunde in de les” en aan interculturele competentie. Er is veel vakinhoud bij onze vakken die bijzonder verrijkend is voor ons onderwijs. Alleen maar vaardigheidsonderwijs aanbieden bij de mvt is zoiets als bij biologie alleen de planten leren verzorgen. Voor álle andere vakken op school geldt, van vmbo tot vwo, dat ze de vereenvoudigde versie aanbieden van het academische vak waarvan ze zijn afgeleid. Alléén bij de talen zijn we het, ten onrechte, gewoon gaan vinden om alleen vaardigheden aan te bieden, en de hele diepgang die ons vak kent, los te laten. Dat is heel vreemd en armoedig.’

ICT

Een ander thema dat de lerarenopleiding zeker niet voorbijgaat, is het gebruik van ICT in de les. Stefanie Ramachers, vakdidacticus Duits aan de Radboud Universiteit Nijmegen, vindt dit een logische en noodzakelijke ontwikkeling – nog eens onderstreept door de coronacrisis. ‘Zeker in de coronatijd hebben we allemaal een steile leercurve mogen doormaken op het gebied van ICT in het onderwijs, en dit heeft mogelijkheden blootgelegd waarmee allerlei zaken zoals bijvoorbeeld formatieve evaluatie toch een stuk efficiënter gaan. Ik ga regelmatig de discussie aan met mijn studenten over hoe om te gaan met digitale hulpmiddelen, denk bijvoorbeeld aan smartphonegebruik in de klas of het gebruik van Google Translate. Leerlingen beschikken over deze hulpmiddelen, en we kunnen hun maar beter leren om deze kritisch

te gebruiken, in plaats van ze het gebruik ervan te verbieden.’

Toch zijn lerarenopleidingen wars van hypes en overspannen verwachtingen. Astrid Eelkema is vakdidacticus op de eerste- en tweedegraadslerarenopleiding Frans van de Hogeschool van Amsterdam (HvA). Zij kan zich goed voorstellen dat sommige ICT-vernieuwingen misschien helemaal geen verbetering zijn. ‘Sommige van mijn studenten zijn gedesillusioneerd als ze op een school met gedigitaliseerd, gepersonaliseerd onderwijs werken, omdat ze het doeltaalgebruik en de interactie met de leerlingen missen, en hun professionaliteit niet aangesproken wordt als vakdocent en ontwerper van onderwijs. Ik zou daar zelf ook niet kunnen aarden, omdat ik pleit voor leren in interactie – met de mens. Omdat het niet alleen maar gaat over leren in de schoolcontext, maar ook leren voor de maatschappij, in hoe je omgaat met de ander.’

Eelkema krijgt gretig bijval van haar collega’s. Lehrner-te Lindert voegt toe: ‘Een taal leren doe je samen.’ Vooral wanneer ICT tot doel wordt verheven, zijn de vakdidactici kritisch. Zo heeft Kaal het niet zo op iPadscholen: ‘Het kan een wat zwart-witte manier van werken opleveren. Mijn eigen ervaring hiermee is dat laptops of iPads te veel moeten worden ingezet als “het” middel om te leren, en dus verplicht moeten worden gebruikt, terwijl ze het leerproces niet per se ten goede komen. Ik zet ICT liever in waar dat nuttig is.’ Haar VU-collega Dönszelmann is het daarmee eens: ‘iPadscholen vind ik een bijzonder slecht idee. Veel onderzoek laat zien dat we minder goed leren en lezen als we alleen nog maar een beeldscherm voor ons hebben. Bovendien zijn veel scholen in praktijk tegelijk ook niet in staat om het optimale uit zo’n device te halen. Gevolg: op twee manieren slechter onderwijs dan gewoon uit een boek met geregeld een heel gerichte toepassing van ICT.’

Ook de 21e-eeuwse vaardigheden kunnen op een genuanceerde reactie rekenen. Hoewel de kwalificatie 21e-eeuws een nieuw uitgangspunt impliceert, zijn de opleiders niet overtuigd van het vernieuwingsgehalte. Bloemert: ‘Ik krijg altijd een beetje de kriebels als ik deze term hoor. Natuurlijk zijn deze thema’s belang-

Waar het om gaat is dat je studenten leert om alle veranderingen en vernieuwingen kritisch te beoordelen op hun waarde

rijk, maar een groot deel daarvan was in de 20e eeuw ook belangrijk: problemen oplossen, communiceren, creatief denken.’ Bovendien moet het belang ervan niet overschat worden. ‘Ik ben iemand van de inhoud. En zonder inhoud is creatief denken nagenoeg onmogelijk. Laten we dus niet doorslaan, 21e-eeuwse vaardigheden zijn *sub-skills*.’ Desalniettemin kan het begrip van pas komen bij het updaten van het curriculum, betoogt Eelkema: ‘We hebben voor de bachelor vakdidactische modules ontwikkeld over hoe we leerlingen intercultureel competent kunnen maken en hoe we leerlingen bij *task-based learning* in samenwerking kunnen laten leren – hoe we studenten kunnen uitdagen hun creativiteit te vertalen naar het ontwerpen van effectieve taaltaken. In de taalvaardigheidslijn heb ik collega’s gestimuleerd in het aanleren van zelfregulerende vaardigheden aan onze studenten.’

Kritisch

Hoe weet je nu of je als lerarenopleider de student mee moet nemen in een vernieuwing of dat je iets kunt afdoen als een hype? Volgens de vakdidactici is dat eigenlijk de verkeerde vraag. Waar het om gaat is dat je studenten leert om alle veranderingen en vernieuwingen kritisch te beoordelen op hun waarde. Als ze dat eenmaal kunnen, dan zijn ze klaar voor een toekomst die per definitie onzeker is. Dönszelmann gebruikt hiervoor de term *bewust docentschap*, ‘waarbij de docent op elk moment zijn handelen kan verantwoorden, of naar verantwoording op zoek kan gaan, daartoe de wegen kent’. Zijn VU-collega Kaal vult aan: ‘Het is van belang dat docenten leren om *research-informed* te handelen, te experimenteren en goed te observeren hoe een bepaalde aanpak past binnen de eigen manier van lesgeven en de eigen groep leerlingen. Het is dus een wisselwerking tussen een aanpak kiezen, onderbouwen, uitproberen, verder kijken naar eventueel andere manieren van werken enzovoort. Dat is wat een onderzoekende docent is.’

Ook Bloemert benadrukt het belang van *research-informed* handelen, niet alleen voor lio’s maar ook voor zittende docenten. ‘Ik denk dat docenten altijd onderzoekend moeten zijn. Maar hier moet je wel het woordje

bewust aan toevoegen. Wij leveren bewust onderzoekende docenten af. Bij een deel daarvan verdwijnt de onderzoekende houding echter naar de achtergrond zodra ze vol in de praktijk aan de slag gaan. Ik denk dat we hier veel meer nascholing over moeten geven landelijk. En ik denk dat scholen hier meer aandacht aan zouden moeten besteden.’ Ramachers denkt zelfs dat lio’s hier een rol in kunnen vervullen: ‘Een academisch geschoolde leraar moet bewust bekwaam zijn: hij moet zijn handelen steeds kritisch kunnen beschouwen en onderbouwen, en ook als leerbron functioneren voor reeds zittende docenten. Onze studenten brengen de actueelste (vak)didactische ontwikkelingen mee de scholen in en worden geacht daarover met zittende docenten het gesprek aan te gaan, en ook kritische vragen te stellen bij de praktijk van hun collega’s. Zo houden we elkaar scherp.’ En ook Kaal ziet een plek weggelegd voor lerarenopleidingen bij het bevorderen van een onderzoekende houding bij al afgestudeerde en ervaren leraren: ‘Juist vakdidactici zouden samen met docenten – al dan niet in opleiding – vakdidactisch onderzoek kunnen doen, zodat vakinhoud en didactiek op een effectieve manier voor lerarenopleiding en scholen samenkomen.’

Empirische achtergrondkennis, het bewust inzetten ervan en het kritisch kunnen onderbouwen van je handelen: het zijn allemaal belangrijke onderdelen in de opleiding van de huidige lio’s. En hiermee zijn zij niet alleen lijdend voorwerp van een onzekere toekomst, maar kunnen ze deze toekomst juist zelf mee vormgeven. ■

LITERATUUR

Commissie Parlementair Onderzoek Onderwijsvernieuwingen. (2008, 13 februari). *Parlementair onderzoek onderwijsvernieuwingen: Brief van de commissie parlementair onderzoek onderwijsvernieuwingen*. Parlement.com. https://www.parlement.com/g291000/d/tk31007_6.pdf